

Dossiernr.: DB002292
OPWIJK (Opwijk):
Steenweg op Aalst 59: vm. Jongensschool 2 van Nijverseel

AGENTSCHAP R-O VLAANDEREN

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant

Gemeente (deelgemeente): OPWIJK (Opwijk):

Betreft: Steenweg op Aalst 59: vm. Jongensschool 2 van Nijverseel.

Verslaggever: Greta Paesmans

Datum: 16.04.2008

I. IDENTIFICATIE:

Kadastergegevens: Opwijk 2^e afdeling Sectie G perceelnummers 485N, 485L.

II. OVERZICHT VAN DE PROCEDURE:

Datum motiveringsnota	16.04.2008
Ontwerp van lijst	
Betekening	
Belgisch Staatsblad	
Datum verslag bezwaren	
Advies K.C.M.L.	
Beschermingsbesluit	
Betekening	
Belgisch Staatsblad	

III. HISTORIEK VAN HET DOSSIER:

—> Kabinetsnota d.d. 27.11.2007 (K09-I-07-7777) met vraag naar evaluatie en dit naar aanleiding van de beschermingsaanvraag van de Heemkring Opwijk-Mazenzele. De Heemkring vreest dat de sinds eind 2006 buiten gebruik gestelde school op termijn zal worden gesloopt. Het ontwerp RUP Nijverseel (goedgekeurd door de gemeenteraad op 25.10.2007) voorziet namelijk een bestemming als woonzone (privé of sociaal) over de volledige diepte van het langgerekte perceel.

—> 18.02.2008: antwoord op de nota van het kabinet waarbij een bescherming positief wordt geëvalueerd.

—>17.03.2008: formele opdracht van het kabinet voor de opmaak van een ad-hoc dossier.

IV. INHOUDELIJK DOSSIER:

a. Historische nota

Nijverseel waarvan de benaming zou verwijzen naar een hof uit de Merovingische periode was een van oudsher bewoonde wijk ten westen van het centrum van Opwijk. Een geleidelijke toename van de bebouwing langsheen de weg Opwijk-Aalst en langs de verbindingswegen met de heerbaan naar Dendermonde leidde tot het ontstaan van een apart gehucht. In 1840 telde Nijverseel samen met de aangrenzende Kalkestraat 867 inwoners, een aantal dat in 1930, ongeveer een eeuw later, vrijwel was verdubbeld. Op parochiaal vlak resulteerde de gestage aangroei van de populatie tot de oprichting van de kapelanie O.-L.-Vrouw Middelaes (K.B. van 28 juli 1937), in 1958 omgevormd tot een zelfstandige parochie. Om het krappe onderwijsaanbod van het centrum te verruimen werd tevens een gemeentelijke jongensschool gebouwd. Nijverseel beschikte op dat moment enkel over een in 1897-98 opgerichte vrije kleuter- en lagere school.

Alhoewel er reeds in 1879 sprake was van de oprichting van een gemeenteschool in Nijverseel viel de uiteindelijke beslissing pas op de gemeenteraad van 17 januari 1936 en dit op schriftelijk aandringen van de gouverneur die zich hierbij baseerde op een rapport van de provinciale technische dienst en van de "schoolopziener". De plannen opgemaakt door de Opwijkse architect *Paul Semal* werden reeds op 4 augustus 1936 door de gemeenteraad goedgekeurd. Op 21 augustus van datzelfde jaar volgde de aankoop door de gemeente van een 27 a 15 ca groot, ongeveer 103 m diep en 30 m breed perceel langsheen de Steenweg op Aalst, op een 900 meter van de gehuchtkern.

De openbare aanbesteding vond plaats op 4 mei 1937 waarna de werken voor 343.910, 43 fr. werden toegewezen aan de aannemers Dubois Frans & Jozef en De Mol Adolf uit Lebbeke. De werken, voor 25% betoelaagd door het Ministerie van Openbare Werken en Werkverschaffing, waren volledig rond op 5 februari 1938 niettegenstaande de school met haar drie graadklassen reeds op 3 januari in gebruik was genomen.

Middenjaren 1970 telde de school ingevolge de daling van het geboortecijfer, de concurrentie van de Rijkslagere scholen van Opwijk Centrum, Asse, Lebbeke en van het B.-L.-O.-Opwijk nog slechts 47 leerlingen. Met de gemeenteraadsbeslissing van 28 augustus 1975 fuseerde Nijverseel met Opwijk Centrum waarbij het de twee laagste graadklassen kon behouden. Toen op 1 september 1976 de vrije meisjesschool gemengd werd daalde het leerlingenaantal naar een dieptepunt en werd de definitieve sluiting een feit.

De daarop volgende jaren vonden diverse culturele en verenigingsactiviteiten er een onderdak. Sinds eind 2006 werd de school die nog steeds eigendom is van de gemeente volledig buiten gebruik gesteld.

Paul Semal (Opwijk, 1891- Antwerpen, 1975) volgde een architectuuropleiding aan de Sint-Lucasschool in Schaarbeek (1909-1913) waarna hij zijn studies verder zette in Den Haag waar hij ook stage liep (1913-1916) bij een vooralsnog onbekend bureau. Volgens een voorlopige oeuvelijst was hij in de dertiger en veertiger jaren heel actief in Opwijk waar hij zowel woningen als nijverheids- en landbouwgebouwen en zelfs een wijkkerk, de O.L.-Vrouw-Middelareskerk van Nijverseel (1938-39), realiseerde. Binnen dit typologisch sterk gevarieerde en overwegend modernistisch geïnspireerde oeuvre behoort de wijksschool van Nijverseel zeker tot één van zijn beste realisaties.

Van januari 1942 tot juni 1943 was hij "oorlogsburgemeester" van Opwijk waarna hij met zijn gezin naar Antwerpen verhuisde.

b. Beschrijving

Deze voormalige gemeentelijke, lagere jongensschool van Nijverseel ligt aan de verbindingsweg Opwijk-Aalst, ten westen van het centrum van Opwijk, te midden van een woonzone. De 6 juli 1936 gedateerde bouwplannen vermelden de bouw van "drie nieuwe klaslokalen met turnzaal, zaal voor geneeskundig toezicht en overdekte speelplaats". Het momenteel L-vormige, eenlaagse complex (de kleine, haakse sanitaire vleugel achteraan is intussen gesloopt) bestrijkt de volledige breedte van een ca. 100 m diep, langgerekt perceel. Het is terugwijkend en parallel met de rooilijn ingeplant en wordt voorafgegaan door de vroegere "hof van het schoolhoofd", nu een omhaagde en beklinkerde parkeerzone, terwijl zich achteraan de obligate speelkoer met betontegels bevindt. Het straatvolume met dominant, helrood pannenzadeldak omvat de drie graadklassen en het lokaal voor medisch toezicht terwijl in de haakse vleugel achtereenvolgens het "bureel van de bestuurder", de overdekte speelruimte en helemaal achteraan een turnzaal met zadeldak zijn ondergebracht. De torenvormige traphal op de hoek links vormt de verbindingsschakel tussen beide vleugels. Het geheel is opgetrokken in baksteenmetselwerk - machinale baksteen in diverse bruinrode tinten, in strekverband met diepliggend voegwerk voor de gevelpartij, gewone handvormsteen in kop- en strekverband voor de achterliggende gevels - met een zoldering van welfsels op metalen liggers. Zowel spantstructuur, kroonlijst (met herstellingen in kunststof) als binnen- en buitenschrijnwerk zijn in hout, met gebruik van zichtbeton voor de vensterlateien in de achtergevels. De toegang situeert zich links, ter hoogte van het rechthoekige, verticaliserende volume van de traphal met op de verdieping het hoge drielichtvenster en ernaast een getrap en vooruitspringend metselwerkmassief met vlaggenmast. Gelijkvloers wordt de inkom gemarkeerd door een houten, oorspronkelijk volledig beglaasde vleugel deur met flankerend rondvenster en een beschermende luifel, aan linkerzijde opgevangen door een pilastertje met bolbekroning, dat op zijn beurt rust op een laag scheidingsmuurtje waarop een afgeronde, gemetselde bloembak aansluit. Aan rechterzijde sluit de luifelrand aan op de geprononceerde kroonlijst van het kleine, vlak afgedekte en vooruitspringende volume van het lokaal voor medisch toezicht. De gevelwand van de klassenvleugel toont een sterke horizontale geleiding met een hoog geplaatst register van per drie geschikte, grote raampartijen van liggende rechthoeken met rasterverdeling, een geprononceerde, overkragende kroonlijst en drie langgerekte, vierdelige dakkapellen. De voorliggende bloembak en de beglaasde deur aan het geveluiteinde zijn verdwenen en vervangen door een storende

elektriciteitscabine. De elementaire achtergevel toont drie brede, vrijwel gevelhoge raampartijen met lateien en stijlen in zichtbeton, voorafgegaan door een afgeronde, gemetselde bloembak.

De uitwendige vormgeving vormt een perfecte weerspiegeling van de binnenindeling. Drie naast elkaar gelegen, ruime leslokalen (8 x 7,3 x 4,5m) met volledig beglaasde buitenwand geven aan de ene zijde (ZO) uit op de speelkoer en communiceren aan de andere zijde (NW) via een deur en een hooggeplaatste, ondoorzichtige vensterpartij met de breedte, aan straatkant gelegen gang. De lokalen met karakteristieke afgeronde hoeken en inmiddels verdwenen kolenkachels tonen een identieke afwerking: een kleurrijke bevloering van monochrome tegels (bruinrood, olijfgroen, lichtgeel en zwart) met geometrisch patroon en zwarte plint, een eveneens zwart omrande, geel betegelde estrade, een gele faiëncplint met zwarte boord, een lage wandkast met schuifdeuren onder het brede gangraam, verluchttingsroosters in de venstertabletten en de typische valraampjes voor de verluchting. De eveneens betegelde gangvloer herneemt hetzelfde kleurenpalet, ditmaal verwerkt in een centraal lopermotief waarboven een hoge, zwart omrande bakstenen plint. Dezelfde combinatie van lopermotief en bakstenen plint wordt doorgetrokken in de ruime traphal waar een brede granito bordestrap met buisleuning naar de ruime zolder leidt. De ruimte onder de trap wordt benut als toegang tot de kelder en als bergkast (met schuifdeuren). Verderop in de gang, richting speelplaats, een granito gootsteen met waterpomp. Een brede beglaasde deur achteraan de traphal leidt langsheen het lokaal van de schoolbestuurder naar de speelkoer en naar de overdekte speelplaats of gaanderij, ondergebracht in de langgerekte, haakse vleugel. Gietijzeren zuiltjes, I-liggers en houten spantjes ondersteunen het zwak hellende lessenaarsdak. Helemaal achteraan en voorafgegaan door de vlak afgedekte kleedruimte (nu sanitair) met eveneens vierkleurige tegelvloer bevindt zich de turnzaal (12 x 8 m) met hoog geplaatste rechthoekige raampartijen, een brede houten toegangspoort en een rood pannenzadeldak. Afgezien van de houten vloer en metalen verluchttingsroosters bleef er van de oorspronkelijke uitrusting niets bewaard.

c. Ruimtelijke context

De school ligt in het gehucht Nijverseel, midden een woonzone, langsheen de steenweg, ongeveer halverwege Opwijk-centrum en de gehuchtkern die ca. 950 m verderop ligt.

d. Bouwfysische evaluatie

Sinds enige tijd leegstaand toont de school alle gevolgen van een gebrekkig onderhoud.

e. Juridische toestand

Gewestplan Halle-Vil voorde-Asse: woongebied.

Ontwerp RUP Nijverseel (goedgekeurd op de gemeenteraad van 25.10.2007): woonzone over de volledige diepte van het perceel.

f. Evaluatie

Waarden decreet

Het is een ruime, luchtige school van het corridortype met drie, tweegraadklassen die aan één zijde van de op de straat uitgevende gang liggen. De sobere baksteenarchitectuur, de ruime, vrijwel vierkante, zuidoost georiënteerde lokalen, de overzichtelijke indeling met

brede gang- en trapstructuur, de ruime lichtvoorziening met grote raampartijen, het specifieke verluchtingssysteem alsook de aanwezigheid van een grote turnzaal, een lokaaltje voor de schoolbestuurder en een klein vertrek voor medisch toezicht vormen een perfecte vertaling van de toen heersende normen en geldende voorschriften inzake scholenbouw. Bovendien in- en uitwendig opmerkelijk goed bewaard (de belangrijkste ingreep was de sloop van de kleine sanitaire vleugel en de verwijdering van het meubilair) vormt deze wijksschool dan ook vanuit historisch-documentair oogpunt een mooie illustratie van een landelijke, lagere school uit de interbellumperiode.

De architecturale vormgeving overstijgt de doorsnee-plattelandsschool: een regionaal vertaalde, modernistisch geïnspireerde baksteenarchitectuur die invloeden van Dudok, Hoste en de pakketbootstijl verraadt. Het "traditionele" zadeldak daarentegen, geroemd om zijn onderhoudsvriendelijkheid en zijn isolerend vermogen, verwijst dan weer naar de overheidsdirectieven die een "landelijk uitzicht" van de plattelandsscholen vooropstelden. De intacte, sobere maar kwaliteitsvolle binnenafwerking met karakteristieke detaillering (veelkleurige tegelvloeren met wisselend patroon, gele faïencelambrisering in de lokalen, bakstenen plint in gang en traphal, granito-trap, lage wandkasten...) creëert een rustige, heldere en aangename omgeving en verleent het geheel een hoge authenticiteitswaarde.

Afbakening

Aangezien school met "voortuin" en achterliggende speelplaats één typologisch geheel vormen wordt het ganse perceel als monument voorgesteld..

Criteria

- Zeldzaamheid

Plattelandsschooltjes die tijdens het interbellum werden gebouwd en in dergelijk gave staat bleven bewaard zijn uitermate schaars.

- Gaafheid

Afgezien van de gesloopte kleine sanitairvleugel achteraan en van enkele kleine ingrepen, in- en uitwendig opmerkelijk intact bewaard ensemble. Het meubilair bleef evenwel niet in situ bewaard.

- Authenticiteit

Na de sluiting een tijd lang in gebruik voor allerhande culturele en verenigingsactiviteiten en momenteel sinds eind 2006 leegstaand onderging de school geen noemenswaardige aanpassingen zodat haar authenticiteitswaarde intact bleef.

- Representativiteit

Qua concept, typologie en uitrusting volledig beantwoordend aan de toenmalige pedagogische inzichten en de daaruit voortvloeiende overheidsdirectieven en bijgevolg representatief voorbeeld van een gemeentelijk plattelandsschooltje uit de interbellumperiode.

- Ensemblewaarde

Op de gesloopte sanitairvleugel na volledig bewaard bouwconcept, i.c. een in- en uitwendig gaaf bewaard plattelandsschooltje met drie tweegraadklassen, een lokaal voor medisch toezicht, een turnzaal, een overdekte en een open speelplaats, het geheel voorafgegaan door een voortuintje.

- Contextwaarde

Omkaderd door een weinig opmerkelijke bebouwing vormt de school met haar specifieke, kwaliteitsvolle vormgeving én typologie een markant baken en herkenningspunt voor de omgeving.

Thematisch-typologisch kader

Een alomvattend, vergelijkend onderzoek van lagere plattelandsschooltjes uit de interbellumperiode is niet voorhanden wat evaluatie en selectie enigszins bemoeilijkt. Alhoewel grotendeels geïnventariseerd in de andere provincies zijn er nog aanzienlijke lacunes, zeker voor wat Vlaams-Brabant betreft.

Intussen is wel duidelijk dat het aantal schooltjes dat in de interbellumperiode werd gebouwd en bovendien gaaf bleven bewaard uitermate beperkt is. Bovendien overstijgt de architecturale vormgeving alleszins het niveau de doorsnee-dorpsschool. Om die redenen en rekening houdend met de acute dreiging alsook met de positieve reacties na bevraging van collega's uit de andere provincies kan zeker voor een bescherming worden geopteerd.

Beheersdoelstellingen en toekomstvisie

Vanzelfsprekend wordt een optimaal behoud van de schoolsite en haar bebouwing vooropgesteld. Rekening houdend met algemeen bouwconcept en typologie alsook met de initiële functie is bij herbestemming een socio-culturele functie het meest aangewezen. Een verwijdering van de storende elektriciteitscabine tegen de voorgevel alsook een verfraaiing van de "voorhof" zou de site zeker ten goede komen.

g. Litteratuur en documentatie

Originele plannen en algemene informatie: Heemkring Opwijk-Mazenzele.

BRAEKEN J., *Scholen om te leren in M&L*, jg. 11, 1992, p. 3-6.

Dag zuster ...Dag Meester ...Dag Juffrouw ...200 jaar onderwijs in onze gemeente, Heemkring Opwijk-Mazenzele, 1991

De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu, tent. cat., Brussel, 1986.

MIGOM S., *Een school voor elk dorp in Sterk gebouwd & gemakkelijk in onderhoud*, Antwerpen, 2006, p. 77 - 88.

SHELLEKENS J., *De landelijke School in Bouwkunst en wederopbouw*, jg. 2, 1942, p. 245-253.

VERPOEST L., *Twee eeuwen scholenbouw in Terug naar school. Onderwijsgebouwen vroeger en nu*, brochure OMD, 1992.

V. GEMOTIVEERD ADVIES:

De voormalige gemeentelijke jongensschool van Nijverseel, Steenweg op Aalst 59 te Opwijk (Opwijk) dient te worden beschermd als monument omwille van het algemeen belang gevormd door:

- de *historische* waarde: in 1937 opgetrokken in de wijk Nijverseel om het gemeentelijke onderwijsaanbod van Opwijk-centrum te verruimen vormt de vrijwel intact bewaarde lagere jongensschool met haar volgens het corridorsysteem gegroepeerde drie tweegraadklassen, lokaal voor medisch toezicht, turnzaal en overdekte en open speelplaats een perfecte weerspiegeling van de toenmalige pedagogische inzichten en daaruit voortvloeiende normen en voorschriften waardoor ze vanuit historisch-documentair oogpunt een bijzonder illustratief voorbeeld vormt van een landelijke lagere school uit de interbellumperiode en dit zowel op vlak van planconcept, typologie als uitrusting.
- de *historische* i.c. de *architectuurhistorische* waarde: overheidsdirectieven en genor-

meer bouwprogramma werden door de niet onverdienstelijke Opwijkse architect Paul Semal (1891-1975) architecturaal vertaald in een luchtige en in licht badende school in een modernistisch geïnspireerde, functionele baksteenarchitectuur, wat ondermeer tot uiting komt in een horizontaliserende lijnvoering met grote brede raampartijen, geprononceerde kroonlijsten, typisch metselverband en voegwerk en een steile bedaking waarbij het licht torenvormig accent van de traphal aan de zgn. pakketbootstijl appelleert. Ook de binnenafwerking van lokalen en gang met hun karakteristiek afgeronde hoeken, vierkleurige tegelvloeren met geometrisch patroon, tegellambriseringen en granitotrap met buisleuning getuigt van een bewust moderne vormgeving.